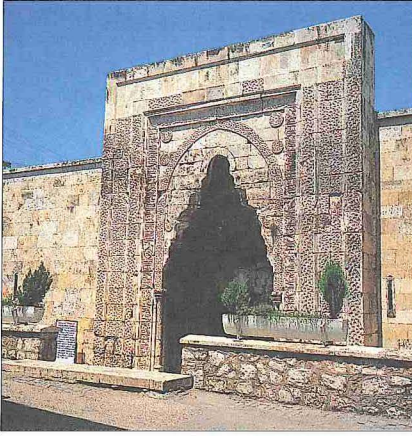

DÜNDAR BEY MEDRESESİ

Dündar Bey Medresesi'nin taçkapısı - Eğirdir / Isparta

cephesinin iki köşesindeki odaların kapıları üst kata çıkışı sağlayan merdivenlere açılmaktadır. Ancak onarımlar sırasında, daha önce dış duvarları ve tonoz başlangıçlarına ait izleri görülebilen ikinci katın varlığı göz önüne alınmamıştır.

Medresede Selçuklu hanından alınan taçkapının dışında, başlıcaları revak kemerlerinin dayandığı sütunların üzerindeki Bizans dönemi başlıkları olmak üzere çeşitli devşirme malzemeden fazlaca faydalandığı görülmektedir. Sepet biçimindeki sütun başlıklarından üç tane sinin köşelerine kanatlarını açmış kartal figürleri işlenmiştir; diğer başlıklar ise nar dalları ve çeşitli yapraklarla süs-lüdür. Bir basamakla avludan ayrılan ana eyvanın kemeri köşe sütunlarıyla yu-muşatılmış olup başlıklarla kemerde rûmî ve palmetlerden teşekkül eden girift bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Onarımlar öncesi revak kemerlerindeki tuğ-la dolgular arasında izlerine rastlanan firuze rengi çini parçalarından yapıda bu malzemenin de kullanıldığı anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler II*, İstanbul 1348/1929, s. 228-229; K—H. Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Berlin 1961-76, I, 125-126; III, 43-47; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Devri*, İstanbul 1970, I, 166-172; Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Geliş-mesi*, İstanbul 1986, s. 131; Gönül Öney, "Ana-dolu Selçuk Mimarisinde Antik Devir Mal-zemesi", *Anadolu: Anatolia*, XII, Ankara 1970, s. 17-38.

ŞEBNEM AKALIN

DÜNEYSİR ULUCAMİİ

(bk. ULUCAMİ).

DÜNYA

(bk. YER).

DÜNYA

(الدنيا)

İnsanın ölümden önceki hayatı, bu hayatayken ilişki kurduğu varlıklar, bunlarla ilgili eğilimleri, tutum ve davranışları için kullanılan bir tasavvuf ve ahlâk terimi.

Dünya kelimesi, "yakın olmak" mânâ-sına gelen *dünüv* kökünden türemiş "en yakın" anlamındaki *ednâ* kelimesinin mü-ennesidir. Kur'an'da âhiret ve âhiret ha-yatının karşılığı olmak üzere çok defa, "yakın hayat" anlamındaki *el-hayâtü'd-dünyâ* tamlamasında hayat kelimesinin sıfatı olarak, bazan da belirli (mârifte) şek-liyle isim olarak kullanılmıştır (bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "dny" md.). Hadis-lerde ise belirsiz (nekre) olarak da geçer. Bu yakın hayatın ardından gelecek olan hayata, "sonraki hayat" anlamında *âhi-ret* adı verilmiştir. Dünya kelimesinin "al-çaklık, kötülük" mânâsındaki *denâet* kö-künden geldiği de ileri sürülmüştür (I, III, 669). Kur'an'da yer ve yeryüzü için *arz* kelimesi kullanılmış, şu anda yaşı-nılan hayata "el-hayâtü'd-dünyâ, âcile (عاجله), *ülâ*"; sonraki hayata "ukbâ, dâ-rü'l-karâr" gibi isim ve sıfatlar da veril-miştir. Böylece Kur'an-ı Kerim'de *arz* coğrafi, dünya ise dinî ve ahlâkî bir te-rim olarak yer almış; dünya kötülenir ve ya hafife alınırken kozmik varlığı değil burada sürdürülen ve âhiret kaygısını geri planda bırakan hayat tarzı kastedil-miştir. Dünya sahih hadislerde de bu an-lamda kullanılmıştır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "dny" md.). Yeryüzü ile burada yaşanan hayat arasında yakın bir ilişki bulunduğundan zamanla dünya kelime-si sıfat olma özelliğini kaybederek yer-kürenin ismi haline gelmiş ve "ay altı varlık alanı, bu âlem, güneş sisteminde-ki gezegenlerden biri, yer küresi" şek-linde tarif edilmiştir (Ebû'l-Bekâ, s. 185; Tehânevî, *Keşşâf*, "dny" md.). Bu anlam-da dünya denilince daha çok yer küresi (arz) akla gelir (bk. YER).

Dünya hayatı Kur'an'da genellikle âhi-ret hayatı ile birlikte anılmış, bazan iki-

si arasında karşılaştırma yapılarak âhi-ret hayatının üstün olduğu belirtilmiş-tir. Kur'an'a göre, âhiret için amelleri engellemeyen ve aksatmayan dünya ha-yatı meşrû bir nimet, hatta saadettir. Nitekim müslümanların, "Rabbimiz! Bi-ze dünyada da âhirette de iyilik ver" di-ye dua etmeleri tavsiye edilmiş (el-Ba-kara 2/201; ayrıca bk. el-A'râf 7/156; Yû-nus 10/64; en-Nahl 16/122); "Allah dün-yadaki şeylerin hepsini sizin için yarat-tı" denilmiştir (el-Bakara 2/29). Birçok âyette peygamberlere ve müminlere hi-tap edilirken dünya ve âhiret mutlulu-ğu birlikte vurgulanmış, bu durum Al-lah'ın özel bir lutfu olarak kaydedilmiş-tir. Hz. İbrâhim ve Hz. İsâ dünya ve âhi-ret mutluluğunu kazanmışlardır (el-Ba-kara 2/130; Âl-i İmrân 3/45). Çünkü dün-ya mutluluğu ile âhiret mutluluğu bir-birine zıt değildir; âhiret mutluluğunu kazanmak için dünyadan vazgeçmek ge-rekmez; dünyada refah içinde yaşana-rak âhiret mutluluğu elde edilebilir. Âhiretlerini kaybedenler dünyada da mutlu olamazlar: "Kâfirler için dünyada ve âhirette şiddetli bir azap vardır" (Âl-i İmrân 3/56; el-Mâide 5/33). İki cihan-da yüzü ak olanlara karşılık yüzü kara olacaklar da vardır (Âl-i İmrân 3/106-107).

Dünya ve âhiret arasında bir tercih yapma mecburiyeti ortaya çıktığı zaman hiç tereddüt etmeden âhiret hayatının tercih edilmesi istenmiş, aksi davranış-ta bulunanlar şiddetle kınanmıştır (İbrâ-him 14/3; en-Nâziât 79/37-39). Çünkü âhiret dünyadan daha hayırlıdır (ed-Du-hâ 93/4). Geçici ve süresiz olan, kalıcı ve dâimî olana tercih edilemez. "Önce dünya" diyenler "dünya karşılığında âhi-reti satanlar" şeklinde nitelendirilmiş, değerli ve çok olanı verip değersiz ve az olanı satın almanın kârlı bir iş olmadığı ifade edilmiştir (el-Bakara 2/86, 90). Bu anlayışa sahip olanların yaptıkları işler kendilerine dünyada ve âhirette bir ya-rar sağlamaz (el-Bakara 2/217; Âl-i İm-rân 3/22). Buna karşılık âhiretlerini ka-zanmak için dünyalarını satanlar övül-müştür. Bunun en güzel örneği şehid-lerdir (en-Nisâ 4/74).

İslâm'ın dünya hakkındaki tutumunun doğru tesbit edilebilmesi için Kur'an'ın ilk muhatapları olan Araplar'ın dünyaya ve âhirete bakış tarzlarının dikkate alın-ması gerekir. İbn Haldûn'un da belirtti-ği gibi (*Mukaddime*, s. 467, 513-518) Câ-hiliye döneminin bedevî Arapları doğuş-

tan maddeci ve kısa vadedeki menfaatlerine düşküncü. İslâm dini, dünyevî imkânlarla karşı duydukları bu aşırı ilgiyi yumuşatıp onları mânevî değerlere yönlendirmek için âhirete inanmayı temel şart olarak ortaya koymuş ve onu benimsetmek için dünyayı kötümlemiş. Kur'an'a göre dünya hayatı aldatıcı bir metâdır (Âl-i İmrân 3/185), sadece bir oyun ve eğlencedir (el-En'âm 6/32; el-Ankebût 29/64). Dünyadaki menfaatler yaldızlı, fakat önemsiz faydalardır (el-Hadîd 57/20). Kur'an âhiret hayatını dünya hayatı ile karşılaştırırken özellikle şu noktalara dikkat çeker: Dünya hayatı geçici ve önemsiz, âhiret hayatı ise kalıcı ve değerlidir (en-Nisâ 4/77; et-Tevbe 9/38; er-Ra'd 13/26). O halde mümin, kalıcı ve değerli olan âhiret hayatını fânî ve yalancı dünya hayatına daima tercih etmek zorundadır. Dünya hayatı yağmurla biten ve yeşeren, sonra da bir âfetle yok olup giden bitkiler gibidir (Yûnus 10/24; el-Kehf 18/45). Zenginliği dillere destan olan Kârûn ve benzerlerine imrenilmemelidir (el-Kasas 28/76-83). Kur'an'a göre aldatıcı, oyalayıcı, maksatları uzaklaştıran, gaflete düşürücü ve gelip geçici bir süs olması dünya hayatının başlıca özellikleridir. Mal ve evlât dünya hayatının zînetidir (el-Kehf 18/46). Kadın, evlât, altın, gümüş, cins atlar, davarlar ve ekinler, insanoğlunun hoşuna giden dünya hayatının süsleridir (Âl-i İmrân 3/14). Kâfirlerin dünya peşinde koşmaları bu hayatın kendilerine süslü gösterilmesindendir (el-Bakara 2/212). Gerçi Allah'ın kulları için yarattığı zînetleri kimse yasaklayamaz (el-A'râf 7/32); ancak onlardan faydalanırken dünya-âhiret dengesini bozmamaya dikkat etmek gerekir. Hz. Peygamber bu dengeyi bozma eğilimini gösteren eşlerini uyararak ya dünya hayatının süsünü ya da Allah'ı, Resûlünü ve âhiret yurdunu tercih etmelerini istemiştir (el-Ahzâb 33/28-29). Âhirete öncelik veren bu dengenin dünya lehinde bozulması yönündeki davranışlar tasvip edilmemiştir. Bir cuma günü ashabın, mescidde hutbe okuyan Hz. Peygamber'i bırakıp alışverişe koşmaları (el-Cum'a 62/11), Bahreyn'e gönderilen Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın cizye toplayıp Medine'ye döndüğünü haber alan sahâbenin alışılmadık bir şekilde sabah namazında Mescid-i Nebevî'yi doldurmaları (Buhârî, "Cizye", 1; Müslim, "Zühd", 6), Mekke'nin fethinden sonra girilen savaşlarda elde edilen ganimetler konusunda tartışmalar çıkması (Buhârî, "Me-

nâkıbü'l-enşâr", 1; Müslim, "Zekât", 12) bu tür eğilimlerden bazılarıdır. Bu hareketler karşısında bazan Hz. Peygamber, Allah katında dünyanın cılız bir ölü oğlak kadar bile değeri olmadığını ifade etme ihtiyacını duymuş (Müslim, "Zühd", 2), dünyaya düşkün ve maddeye tutkun olmamaları için çevresindekileri uyarmıştır (Buhârî, "Rikâk" 5; Müslim, "Zekât", 38).

Öte yandan Abdullah b. Ömer, Ebû'd-Derdâ ve Osman b. Maz'un gibi sürekli ibadetle meşgul olup kendilerini ve ailelerini dünya nimetlerinden mahrum bırakan kimselerin davranışları da Hz. Peygamber tarafından hoş karşılanmamış (Buhârî, "Şavm", 56, "Nikâh", 1), ölçsüz bir şekilde dünyaya sarılmak kadar dünyayı terketmek ve bir tür ruhbanlık hayatına yönelmek de doğru bulunmamıştır (Müsned, IV, 226; Dârimî, "Nikâh", 3). Kur'an'da kötülen dünya maksatı madde ve şahsî çıkardır. Mal, mevki, şehvet, lüks ve israf gibi tutku ve eğilimler kınanırken mânevî değerlere ve uhrevî hayata bağlılık gösterilmesi istenmiştir.

Hz. Peygamber, yaşadığı hayat itibarıyla dünya karşısında takınılması gereken tavrın nasıl olması gerektiğini göstermiştir. Nitekim, "Uhud dağı kadar altınım olsa üç günden fazla saklamazdım" (Buhârî, "Zekât", 4; Müslim, "Zekât", 10) demiş, hayatı boyunca dünyalığa önem vermemiş, vefatından sonra birkaç şahsî eşyasından ve çok az miktarda maldan başka bir şey bırakmamış, ilk iki halifesi de bu yolda onu takip etmiştir. Bununla beraber Hz. Peygamber, "Dünya malı tatlıdır, çekicidir" (Buhârî, "Cihâd", 37; Tirmizî, "Fiten", 26) sözüyle herkesin dünyaya ve maddeye karşı kendisi gibi davranamayacağını da ifade etmiştir. Nitekim müslümanların servet edinmelerini tasvip etmiş, dinin servetle ilgili olarak getirdiği yükümlülüklerin ifa edilmesi şartıyla zenginliğin iyi bir şey olduğunu söylemiştir. Onun dünya karşısındaki tavrı ve sözleri bir tavsiye ve uyarı niteliğindedir. İnsanda maddeye ve şahsî çıkara karşı doğuştan bir eğilim, hatta hırs bulunduğundan İslâm dini kişileri dünya nimetlerine teşvik etme yerine onların dünya ile ilgili davranışlarını düzene koymaya özen göstermelerini istemiştir.

İslâm'ın mânevî değerleri ve âhiret hayatını üstün tutan, ancak buna aykırı olmayan dünya nimetlerini ve zengin-

liğini de onaylayan tutumuna rağmen çok geçmeden İslâm toplumunda yozlaşmalar başladı. Toplumun bir bölümü kendini servet, lüks ve ihtişam hırsına kaptırıp âhireti ihmal ederken bir kesim de bütünüyle âhirete yönelip dünyayı dışladı. İç savaşlar, sefahat ve dinden uzaklaşma hareketlerinin yanı sıra özellikle Hristiyanlık, İsrâiliyat, Hint dinleri ve diğer dış kültürlerden gelen tesirlerle dünyadan el etek çekip kendini tamamiyle âhirete veren ve dünyaya küsenlerin sayısı gittikçe artmaya başladı. Dünya hayatını terkedip bir köşeye çekilenler evliya ve örnek insanlar olarak kabul edildi. "Dünyaya karşı soğuk duranlar" anlamındaki zühhâd kelimesiyle ifade edilen zümrenin ortaya çıkışı ve bunların herkesten saygı görmesi, sonraları bu zihniyetin daha da güçlenerek tasavvufta devam etmesine ve dünyaya karşı ilgisiz, işsiz güçsüz bir grubun ortaya çıkmasına yol açtı. Tasavvufî ve ahlâkî eserlerde dünyadan nefret etmenin fazilet olduğunu işleyen konular ağırlık kazandı. İnandırıcı olmak için de hadisler uyduruldu, İsrâiliyat'a başvuruldu, hatta ruhbanların sözleri delil olarak gösterildi. Bazı kaynaklarda Resûlullah'a nisbet edilen rivayetlere göre dünya ve onda olan her şey mel'undur; bütün günahların başı dünya sevgisidir; dünya mümin için zindan, kâfir için cennettir (Müslim, "Zühd", 1; Tirmizî, "Zühd", 14; Aclûnî, I, 408-412; Tebrîzî, II, 648-677; Kinânî, II, 302-314; Süyûtî, II, 279-340; El-bânî, I, 269). Bir kısmı sahih kabul edilen bu tür rivayetlerin meydana getirdiği olumsuz havayı etkisiz kılmak isteyen çevreler de yine hadisleri veya hadis olduğu ileri sürülen sözleri kullandılar ve böylece bozulduğuna inandıkları dünya-âhiret dengesini yeniden kurmaya çalıştılar. İlk dönemdeki Sünnî, Mu'tezilî, Şîî ve Hâricî âbid ve zâhidlerin büyük çoğunluğu dünyayı çeşitli şekillerde kötülüyor (bk. Câhiz, s. 63-86), ancak bundan dünyayı tamamiyle terketme anlamını çıkarmıyordu. Bununla beraber bu dönemde dünyadan yüz çevirip inzivaya çekilen, hatta harabelerde, mezarlıklarda ve mağaralarda tek başına yaşayan âbid ve zâhidlere de rastlanmış, bunların sayısı gittikçe artmıştır. Zâhid ve sûfilerin büyük çoğunluğu, nefret ettikleri ve lânetledikleri dünyayı (maddeyi ve maddeciliği) kötümlemek için son derece ağır ve tahkir edici sözler kullanmışlardır.

DÜNYA

Zâhid ve sûfiler önce lânetledikleri dünyayı tasvir etmeye çalışmışlardır. Ebû Tâlib el-Mekkî'ye göre dünya, kişinin aşağı arzulardan aldığı paydan ibarettir. Kötü arzulardan uzaklaşmak anlamında dünyayı terketmek farz, ihtiyaç fazlası olan mubah ve meşrû arzulardan yüz çevirmek suretiyle dünyayı terketmek ise fazilettir. Halk haramları, takvâ sahipleri helâllîği şüpheli olan şeyleri, zâhidler ihtiyaç fazlası helâlleri terkediler. Çünkü dünyanın haramı azaptır, helâli ise hesap vermeyi gerektirir; hesaba çekilen de ceza görür (*Kütü'l-kulab*, I, 537). Ebû Safvân, dünyada dünya için yapılan her şeyin dünya, âhiret için yapılan her şeyin âhiret olduğunu söyler. Dünya nefsin arzusu ve keyfiliktir; mahiyeti hevâ ve hevese tâbi olmaktan ibarettir. Nefsinin arzuları peşinde koşan kimse hiçbir şeye sahip olmasa bile dünya ehlinde sayılır (*a.g.e.*, I, 542, 545). Tasavvufi eserlerde âhiret kaygısı taşımadan mal ve servet biriktirenler, bedenî ve şahsî hazlar peşinde koşanlar "dünyanın uşağı" sayılmış, bunların Allah'ın kulu (abdullah) değil "paranın kulu" (ab-dû'd-dînâr) oldukları ifade edilmiştir.

Mütedil mutasavvıfların dünya ile ilgili görüşleri, en sistemli ve ayrıntılı şekilde Gazzâlî tarafından ortaya konmuştur. Gazzâlî, hayra vasıta olan şeylerde nisbî de olsa bir hayır bulunduğu şeklindeki kategorik hükümden hareketle dünyanın karşısına kayıtsız şartsız düşman olarak çıkmayı doğru bulmaz; zira böyle bir kötümserlik, insanın hem bedenî hem ruhî hayatı için kötü sonuçlar doğurabilir (*İhyâ*, III, 199). Gazzâlî'ye göre insanın mânevî varlığının (kalp) ölümünden önceye ve sonraya ait olmak üzere iki hali vardır. Ölümünden önceki hale dünya, ölümünden sonraki hale de âhiret denir. Buna göre dünya, kişinin ölümünden önceki hayatıyla ilgili eğilimleri, maksatları, arzu ve istekleriyle hazlarının bütünüdür (*a.g.e.*, III, 190; *a.mlf.*, *el-Erba'in*, s. 164). Gazzâlî dünyayı, mevcut maddî varlıklarla (a'yân-ı mevcûde) insanın bu varlıklara yönelttiği ilgilerinden, onları kendi hesabına faydalı kılmak için sarfettiği çabalardan ibaret sayar. A'yân-ı mevcûde yerküre ile onda bulunan maddî varlıklardır. İnsan bu tür dünyevî varlık ve imkânlardan yoksun yaşayamaz. Çünkü yeryüzü onun mesken ve ziraat ihtiyacını karşılar; yeryüzündeki diğer varlıklardan bitkiler insanların beslenme ve tedavi gibi ihtiyaçları, madenlerden bir kısmı muhtelif araç gereçlerin

yapımı, bir kısmı da tedavül için gereklidir. Ayrıca canlılar beslenmede ve taşınma hizmetlerinde kullanılır. İnsanlar hemcinslerinden de faydalanırlar. Evlenerek cinsî ihtiyacı ve neslin devamını sağlamak, iş gördürmek bu faydalanmanın başlıcalarıdır (*İhyâ*, III, 194-195).

Gazzâlî'ye göre insanın bütün dünyevî varlık ve imkânlarla, biri sevgi şeklinde mânevî, diğeri meşguliyet şeklinde maddî olmak üzere iki türlü ilişki kurduğu görülür. Kişinin dünyaya belli ölçüde sevgi göstermesi yadırganmamalıdır. Çünkü selîm tabiatlı her insan kendine haz (lezzet) vereni sever, elem verenden nefret eder. Hz. Peygamber de, "Sizin dünyanızdan bana her şeyin en güzeli ve en temiz, bir de kadınlar sevdirdi; benim gözümün nuru ise namazdır" demiştir (*Müşned*, III, 128, 199; Nesâî, "İşretü'n-nisâ", I). İnsanda dünya sevgisi fitrîdir. Nitekim insan, ölümünden sonra kaygı duyacağı hiçbir kötü durumla karşılaşmayacağını bilse dahi yine de yaşamayı ister (*İhyâ*, IV, 255). İnsanın dünya ile meşguliyet şeklindeki bedenî ilgisi onun besin, giyim ve mesken olarak belirlenen üç temel ihtiyacından doğar. Dünya şartları hayvanların yaşaması için genellikle hazır bir şekilde yaratılmış olduğu halde insanlar için hayat şartları büyük ölçüde iyileştirme faaliyetinden sonra uygun hale getirilebilir. Bu durum çeşitli faaliyet alanlarının, iş ve mesleklerin ortaya çıkmasına yol açar. Hiçbir insan, yaşayabilmek için tek başına dünya şartlarını iyileştirmeye muktedir olmadığından, insanlar karşılıklı ihtiyaçlarını gidermede birbirine yardımcı olmak için farklı meşguliyet alanlarına yönelmek zorunda kalırlar. Nihayet insanların bir arada yaşamaları zarureti siyasî, hukukî, askerî vb. problemlerin ortaya çıkmasına yol açtığı için bu problemleri aşma çabaları da yeni meslekler ve meşguliyet alanları meydana getirmektedir.

İnsanlar, bütün bu dünyevî varlık ve imkânlara karşı takındıkları tavra göre başlıca üç zümreye ayrılırlar. 1. Âhirete iltifat etmeksizin yalnızca dünyaya bağlananlar. Gazzâlî'ye göre insanların büyük bir kısmı bu gruba girer. Bunlar Kur'an'da "Tâgütun kulları ve yaratıklarının en kötüler" olarak gösterilmiştir (bk. el-Mâide 5/60). 2. İlk zümrenin tam aksine bütün çabalarını âhirete yönelten ve dünyaya iltifat etmeyenler. 3. Dünya

ve âhiretin hakkını verenler. Peygamberlerin de dahil olduğu bu zümre insanların en faziletlisidir; çünkü din ve dünya işlerini gerektiği şekilde yürüten kimse "Allah'ın halifesi"dir. İnsanların tamamı "Allah'ın iyâli" olduğuna göre (bk. Müslim, "İtık", 16) onlara hizmet etmek de ibadetten, hatta en değerli ibadetlerden sayılır (Gazzâlî, *Mizânü'l-âmel*, s. 188). Esasen âhiret saadetini arzulamak Allah sevgisine aykırı olmadığı gibi dünyanın refah, sağlık ve esenliğini dilemek, bunun için çaba sarfetmek de Allah sevgisine ters düşmez. "Dünya ve âhiret birbirini takip eden iki gerçek hal olduğuna göre insanın yarının hazlarını arzularken bugünün hazlarına ilgisiz kalması düşünülemez. Çünkü insan yarının hazlarını, yarın dediğimiz şey bir zaman sonra bugün olacağı için arzular. Yeter ki bu hazlar kişiyi uhrevî saadetten mahrum edecek mahiyette olmasın. Bu şartta bağlı olmak üzere dünyevî gayelerle uhrevî gayelerin birleştirilmesi imkânsız değildir" (Gazzâlî, *İhyâ*, II, 144-145). Böylece insan dinî bir şuurla, dünyaya mahkûm olmak yerine ona hâkim olduğu ve onları yönlendirdiği, dünyevî varlık ve imkânları Allah'ın rızasına ve kendi âhiret saadetine uygun şekilde kullandığı sürece bu varlık ve imkânlar kötülenen dünyadan değildir. İnsanın maddeye mahkûm ve bağımlı olması dünyadır, ancak ona hâkim olması dünya değildir. Maddenin önde ve üstün tutulması dünya, mânanın önde ve üstün tutulması âhirettir. Şu halde dünya, ruhla nesneler arasındaki sağlıklı ve olumsuz ilişkiden ibarettir.

Çeşitli kaynaklarda verilen bilgilere, özellikle yine Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* adlı eserinin III. cildinde "Kitâbü zemmi'd-dünyâ" bölümünde aktardığı anekdotlara göre zâhidler ve mutasavvıflar, "maddeye yönelen nefsin arzuları (hevâ, şehvet)" şeklinde tarif ettikleri dünyayı bütün kötülüklerin kaynağı olarak görmüşler, onun insanı alçaltan ve esas maksadı unutturan bir niteliğe sahip olduğuna inanmışlar, Hakk'a giden yolda önlerine çıkan en büyük engel saydıkları dünyayı bütün ifade güçlerini kullanarak türlü biçimlerde yermişler, onun dine ve âhirete verdiği zararları örneklerle anlatmışlardır. İbn Ay-yâş el-Mahzûmî, "Arkadaşlarımız dünyaya domuz adını vermişler; eğer bundan daha kötü bir ad bulmuş olsalardı onu verirdi" demiştir. Dünya Allah'ın düşmanıdır. Allah'ın dostu olan bir in-

san onun düşmanına dost olmaz. Dünya yalan, âhiret gerçektir. İnsanlar uykudadır, ölünce uyanacaklar ve esas hayatı o zaman göreceklerdir. Bir hayal, bir düş gibi görüldüğünden dünya hakkında "yalancı dünya" deyimini kullanılmıştır. Dünya insanı önce yükseltir, sonra düşürür. Dışı çekici ve güzel bir kadın, içi çirkin bir kocakarı gibidir. Her gece başka biriyle yatan fahişeye benzer. Kendisine gönül verenlerin hiçbirine acımamıştır. Yılana benzer, dokununca pürüzsüzdür, fakat zehiri öldürücüdür; içtiği harareti arttıran deniz suyu gibidir.

Birçok zâhid ve mutasavvıf dünya ile âhiretin birlikte yürümeyeceğine inanmıştır. Söylendiğine göre Hz. Ali dünya ile âhireti iki kumaya benzetmiş, biri memnun edildiği ölçüde öbürünün rahatsız olacağını ifade etmiştir. Dünya ile âhiret doğu ile batı gibidir; birinden uzaklaşıldığı nisbette öbürüne yaklaşırlar; biri harap olduğu nisbette diğeri mâmur olur. Ancak dünyanın fazla kötülenmesinden rahatsız olan zâhidlerin bazan onu savundukları da görülür. Buna göre dünya ilâhî kitapların ve peygamberlerin gönderildiği, meleklerin ibadet ettiği, âhiretin kazanıldığı, Allah'ın nimet ve lutuflarını bol bol verdiği bir yer olduğundan dünyaya olumlu bir gözle bakılmalıdır (Beyhakî, s. 358).

Daha çok çile ve müridlik döneminde dünyayı kötöleyen mutasavvıflar, mârifet makamına ulaşmış ârif oldukları zaman artık dünyanın lehinde ve aleyhinde konuşmazlar. Ârifler ve âşıklar bu makamda dünya gibi âhireti de Hakk'a ermeye engel sayar, onun da mâsivâ olduğunu söylerler. Zâhid dünyaya bakışıyla sirke, ârif ise misk koklatır. Zâhid dünyayı çirkinleştirir, ârif ise onunla hiç ilgilenmez, denilmiştir (Kuşeyrî, s. 296-297). Hatta bazan Allah'ın tecellilerini yansıtmak bakımından dünyaya ve âleme yüksek ve estetik bir değer de atfedilir. Bu sebeple dünyayı bir ölçüde kötöleyen Gazzâlî bile bu âlemin, daha fazlası tasavvur edilemeyecek kadar güzel, eksiksiz ve mükemmel olduğunu belirtmiştir (İhya', IV, 223). İbnü'l-Arabî'ye göre de dünya ilâhî güzelliği yansıtan bir ayna olması itibarıyla fevkalâde güzeldir (el-Fütûhâ, II, 714; Cîlî, I, 75). Bu mertebeye ulaşan ârifler artık sadece dünyanın güzelliğinden, faydasından ve nimetlerinden bahsederler. Çünkü bu mertebedeki ârifler için dünya Hakk'a

ermeyi engellemez, aksine O'nun daha iyi anlaşılmasını sağlar.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dnv" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, "dnv" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "dnv" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "dnv" md.; Müsned, III, 128, 199; IV, 226; Bu-hârî, "Şavm", 56, "Zekât", 4, "Cihâd", 37, "Nikâh", 1, "Rikâk", 5, "Cizye", 1, "Menâkıbü'l-en-sâr", 1; Müslim, "Zekât", 10, 12, 38, "İtk", 16, "Züh'd", 1, 2, 6; Tirmizî, "Züh'd", 14, "Fiten", 26; Dârimî, "Nikâh", 3; Nesâî, "İşretü'n-nisâ", 1; Abdullâh b. Mübarek, *Kitâbü'z-Züh'd* (nşr. Habîbürrahmân el-Azamî), Haydarâbâd 1386 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye), s. 172-194, 262-265; Hâris el-Muhâsibî, *el-Veşâyâ*, Beyrut 1406/1986, s. 248; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, Beyrut 1986, s. 63-86; Kinânî, *Tenzihü's-serî'a*, Kahire, ts., II, 302-314; İbn Kuteybe, *Üyûnü'l-aḥbâr* (Tavîl), II, 286-405; İbn Hibbân, *Ravzâtü'l-üḥḫâlâ ve nüzhetü'l-fuzalâ* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd v.dğr.), Beyrut 1397/1977, s. 277; Ahmed b. Amr eş-Şeybânî, *Kitâbü'z-Züh'd*, Beyrut 1985, tür.yer.; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb*, Kahire 1961, I, 537-555; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 44; Kuşeyrî, *er-Risâle*, Kahire 1385/1966, s. 296-297; Gazzâlî, *İhya'*, Kahire 1934, II, 144-145; III, 174-199; IV, 125, 127, 223, 255; a.mlf., *el-Erba'în fi uşûl'd-dîn*, Kahire 1328, s. 164; a.mlf., *Mîzânü'l-âmel*, Kahire 1328, s. 188-189; Ahmed-i Câmî, *Ünsü't-tâ'ibîn*, Tahrân 1350 hş., s. 291-298; Abdülkâdir-i Geylânî, *el-Fethü'r-rabbânî*, Kahire 1960, s. 76, 82, 88, 91, 164, 179; İbnü'l-Cevzî, *Zemmu'l-hevâ'*, Kahire 1962; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, Beyrut, ts. (Dârü Sâdır), II, 178, 714; Necmeddîn-i Dâye, *Hitâşadü'l-ibâd*, Tahrân 1353, s. 143-144; Hatîb et-Teb-rîzî, *Mişkâtü'l-Meşâbiḥ* (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî), Dimaşk 1380/1961, II, 648-677; İbn Haldûn, *Mukaddime*, Kahire 1957, s. 467, 513-518; Cîlî, *el-İnsânü'l-kâmil*, İstanbul 1300, I, 75; İbşîhî, *el-Müsteṭṭaf*, I, 70-72; II, 290-297; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 116; Süyûtî, *el-Le'âlî'l-maṣnû'a fi'l-eḥâdişil-mevzû'a*, Kahire, ts., II, 279-340; İbn Arrâk, *Tenzihü's-serî'a*, II, 302-314; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, Bulak 1253, s. 185; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ'*, I, 408-412; İbrâhim Hakkî Erzürümî, *Mârifetnâme*, İstanbul 1310, s. 269-281; İbrâhim b. Muhammed el-Beyhakî, *el-Meḥâsin ve'l-mesâvî* (nşr. Muhammed Süveyd), Beyrut 1408/1988, tür.yer.; Zeki Mübarek, *et-Taṣavvufü'l-İslâmî*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-Asriyye), I, 106; İbn Ardûn, *Âdâbü's-şoḥbe*, Beyrut 1987, s. 53; Ahmed Emîn, *Fecrü'l-İslâm*, Kahire 1959, s. 31-37; El-bânî, *Silsiletü'l-eḥâdişil-d-da'ife ve'l-mevzû'a*, Dimaşk 1379, I, 51-53, 269; II, 266-267; *el-Mu'cemü's-şâfi*, s. 552; Mustafa Çağrı, *Gazzâlî'ye Göre İslâm Ahlakı*, İstanbul 1982, s. 226-240; B. Carra De Vaux, "Dünya", *İA*, III, 664; A. S. Tritton, "Dunyâ", *EI*² (İng.), II, 626.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

DÜNYA İSLÂM BİRLİĞİ

(bk. RÂBİTATÜ'L-ÂLEMİ'L-İSLÂMÎ).

DÜNYA İSLÂM KONGRESİ

(مؤتمرات العالم الإسلامي)

1926'da kurulan
milletlerarası sosyokültürel
İslâmî teşkilât.

Arapça adı Mü'temerü'l-âlemi'l-İslâmî'dir (İng. World Muslim Congress=WMC). Merkezi Karaçi'de olup dünyanın birçok yerinde şubesi bulunmaktadır. "Hiç şüphesiz bütün müminler kardeşler" (el-Hucurât 49/10) âyetini düstur edinen teşkilât dünya müslümanları arasında ideolojik birlik, sosyoekonomik gelişme ve ortak bir anlayış sağlamak amacıyla çalışmalar yapar. Gayesi temelde politik olmamakla birlikte özellikle İslâm halklarının menfaatleri söz konusu olduğunda politikadan uzak değildir. Müslümanların problemleriyle ilgilenirken ülke-lerin iç işlerine müdahale etmez ve onların millî varlık ve bağımsızlıklarına karşı tavır almaz. Müslüman devletler arasında meydana gelen anlaşmazlıklarda arka planda kalmayı ve uzlaştırıcı bir rol oynamayı tercih eder. Başlangıçta resmî kimliği bulunmayan bir yürütme kurulumunun yönetiminde olan teşkilât zaman içerisinde bir çeşit diplomatik statü kazanmış ve Birleşmiş Milletler'de müşavirlik, İslâm Konferansı Teşkilâtı'nda da gözlemcilik yapmıştır. 1987'de Niwano Barış Ödülü'ne layık görülmesi, barış yolundaki başarılarının bir delili olarak kabul edilebilir.

Dünya İslâm Kongresi Haziran 1926'da, hilâfetin kaldırılmasıyla doğan boşluğu doldurmak ve bütün müslümanların birliğini sembolize edebilmek için Mekke'de, Hindistan Hilâfet Hareketi'nden tanınan Şevket Ali ve Muhammed Ali kardeşler, Filistin Başmüftüsü Emîn el-Hüseynî, Ezher Şeyhi Muhammed ez-Zevâhirî, Suriye'den Muhammed Reşid Rızâ, Türkiye'den Servet Bey ve Endonezya'dan Şeyh Ömer Coakrominoto gibi panislâmizm görüşünü paylaşan bir grup aydın tarafından kuruldu; ancak tüzüğünün hazırlanarak yönetim kadrosunun seçildiği 1931 yılında yapılan II. Milletlerarası İslâm Konferansı'na kadar düzenli bir faaliyet içine giremedi. Müftü Emîn el-Hüseynî'nin başkan seçildiği bu toplantıda Hindistan'dan Dr. Muhammed İkbâl ve Mısır'dan Alûbe Paşa başkan yardımcılıklarına, İran'dan Ziyâeddin Tabâtabâî de genel sekreterliğe getirildiler. II. Dünya Savaşı'nın baş-